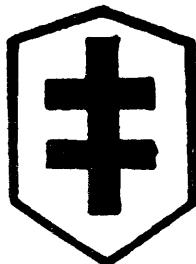

З А
В О Л Ю
Б А Ц Ъ -
К А Ў -
Ш Ч Ы Н Ы !

ЗВАЖАЙ

Часапіс Беларускіх Вэтэранаў. Выдае Камітэт Сувязі Быўшых Беларускіх Вайскоўцаў

Z V A Z A J - Veterans quarterly, published by Liaison Committee of Byelorussian War Veterans. Canada Post: 57 Riverdale Ave., Toronto, Ont.. M4K 1C2 U.S. Post: Assn of Byelorussian American Veterans, 9 River Rd. Highland Park, N.J. 08904

Год 11

Лістапад, 1985

№ 4 (40)

СІЛА АНТЫБЕЛАРУСКАГА РЭФЛЕКСУ

Есьць такі жарт, што Беларусь ляжыць у самым цэнтры Эўропы, але пра яе ніхто ня чуў. Як і ў кожным жарце, так і ў гэтым знойдзеца нейкая макулінка прайду. Што гэта за яна? Прыйгадайма што сказаў пра гісторыю Напалеон: "Гісторыя — гэта хлусьня, на якую ўсе згадзіліся". Маецца на ўвазе прынятая, афіцыяльная вэрсія гісторыі, тая, што дамінуе ў адобразных пануючымі группамі кнігах, якой вэрсію вы можаце знайсці ў школьнім падручніку. Якраз афіцыяльная, чужая вэрсія гісторыі Беларусі ёсьць клясычным пацверджаньнем Напалеонавай мудрасці.

Прыгледзімся ёй бліжэй. "Гісторыя" Беларусі (сусветна-прынятая вэрсія, калі пра такую сур'ёзна вышадае гаварыць), — гэта прашмугляваная на сусветныя навуковыя рынак хлусьня Варшавы й Масквы пра шматпакутны й міралюбны беларускі народ. Гэта — вэрсія рабаўласціка пра свайго раба, ката — пра сваю ахвяру, злодзея — пра абкрадзенага, бандыта — пра пакрыўданага.

Ад дакананага злачыну — ўтварэння фікцыі, ці, згодна Напалеона, хлусьні, — да рэфлексіўнага прыняцця такое хлусьні ўсяго некалькі кроکаў. Мы памятаем валуеўскае "не было, нет і не будзе". Яно крывавымі рубцамі выпісаны на нашым целе. Між ураднікамі і мітэрыяльнае Расеі ўтрываліся антыбеларускі рэфлекс. Ён перадаўся наступным пакаленіням, жыве ў цвіце ў суседзяў. І сяньня навет думаючая бальшыня Расейцаў і Паллякаў, калі будзе гаварыць пра паняволенія народы, дык — заўважце гэта — пачне ад Украінцаў, згадае Балтаў, пасъляж, памінуўшы й не згадаўшы Беларусаў, успомніць каўказкія й азіяцкія народы. Прыйкладаў антыбеларускага рэфлексу можна даць і больш. У людзях гэткіх загняздзіўся рэфлекс Паўлавага сабакі. Ви, як Беларус, якому на сэрцы ляжыць дабро нашага народу, не маглі гэтага не спасыцерагчы.

Найбольшая небяспека для нас ад такога рэфлексу ёсьць у тым, што гэта хоць і прыдбаная, але ўжо амаль мэханічная рэакцыя (як прыкладна рух павека) на нейкі стумыл ці гук — у гэтым выглядку народ і краіну Беларусь, не як этнічную, але дзяржаўную адзінку.

У святле катастрофальных насьледкаў самазабойчай каляніяльнай палітыкі Масквы й Варшавы, мы — добрыя й міралюбныя хрысьціяне, — спадзяваліся, што й між рабаўласцікаў ёсьць інтэлектуалы, якія пратруць очы, памагуць паняволеным народам, а ў іх ліку й нашаму.

На вялікі жаль... Із такім зубром-інтэлектуалам Салжаніцыным мне давялося кагадзе сустрэша, Вядома-ж, не асабіста, але прачытаўши наступныя дзве кнігі (звыш 1200 бачын) ягонага "вузла" "Октябрь шестнадцатаго". На 2-й бачыне гэтага нумару "Зважай" чытач знойдзе мой адкрыты ліст да Салжаніціна.

Калі лаўрэат нобелеўскай прэміі за літаратуру, гені, адносіцца да нашага народу з антыбеларускім рэфлексам, дык што ўжо гаварыць пра якую разумовую дробязь? Аўтар "Аркіпэляга-Гулага", сцягу гістарычных раманаў і эсэ, тытан цяперашній расейскай літаратуры ня толькі ілюструе Напалеонаву мудрасць, але ёсьць і ахвярай злачынага антыбеларускага рэфлексу.

Калі памыляюся, то як тады вытлумачыць, што ў ягоных "вузлах", асабліва-ж у "Октябрь шестнадцатаго", дзе галоўная дзеянасць адбываецца на землях Беларусі, на Беларусаў не знайшлося месца, яны зусім ня згадваюцца? У Магілёве, прыкладна, ягоны, рэфлексам запраграмаваны зрок, спасыцярэг і "гірлянды малярасійскай каўбасы", і ратушу "зь вежай, відаць, не бяз польскага ўплыву".. Толькі ані ён, ні ягоныя гэроі не заўважылі на сваей, пагвалчанай бандытамі зямлі, Беларусаў. Падобных прыкладаў ёсьць шмат больш.

Асабліва мы, выгнаныні, павінны трymаць у памяці, што вось такія інтэлектуальныя зубры, хоць і ня ўсе яны гені, пазалазілі ў сусветныя съвятыні науки, прашмуглявалі туды ня толькі ўтвораную Варшавай і Масквой хлусьню пра Беларусь, але й антыбеларускі рэфлекс. Гэты аплошні загараджвае нам і нашай бацькаўшчыне "дарогу ў людзі". Шкода аграмадная. Што рабіць, каб змагацца з хлусьнёй і рэфлексам, — а ў патрэбе такога змагання німа сумлеву, — гэта ўжо іншая тэма, да якое, магчыма, вернемся.

К. Акула

ЗВАЖАЙ

ОТКРЫТОЕ ПИСЬМО СОЛЖЕНИЦЫНУ

Многоуважаемый Александр Исаевич!

Экончив недавно читать "Октябрь шестнадцатаго", я хотел бы поделиться с Вами некоторыми своими мыслями. Прежде всего, от души поздравляю Вас с очередным литературным триумфом и подтверждением неиссякаемой силы Вашего таланта. Ваш роман – большое событие и он, естественно, должен стать источником различных истолкований, комментариев и суждений.

Я по происхождению белорус; живу в Канаде с 1947 года. Пишу и печатаюсь. Издано пять моих книг – все на исторические темы – на белорусском языке и одна – на английском. Всегда с большим интересом читал Ваши, опубликованные в эмиграции, произведения. Особенно примечательны Ваши "узлы", т. к. период крушения Российской империи отображен в русской художественной литературе явно недостаточно. И когда заполнить этот пробел берется гений, работающий в условиях полной свободы творчества, читатель вправе ожидать от него большей глубины и широты видения, нежели от тех, кто не наделен таким дарованием (не говоря уж о лицах, пишущих по заказам известной партии). Надеюсь поэтому, что Вы правильно воспримите мои замечания, высказанные с доброй волей и неподдельным уважением к Вашему таланту.

Свойственное Вашей манере пренебрежение традиционной пунктуацией озадачивает читателя: нередко тяжело понять, где говорит автор, где Воротынцев или иной персонаж, а где идут их размышления. Фактически больше всего меня интересовало то, что Вы сказали о Белоруссии и её народе. Увы, я их в Вашем романе почти не нашел. Фронт идет через центр страны; раньше Ставка находилась в Барановичах, позднее – в Могилеве. Читатель узнает (чаще всего из разговоров солдат), что там живут "мужики и бабы"... ну и, конечно, помешки, которые почему-то все говорят... по-польски. В тексте двух томов книги (это около 1200 страниц) лишь в одном месте сказано, что солдаты говорят... "о белорусах".

Касаясь Вашего описания Могилева, надо полагать, что Вы не строили "потемкинские деревни". Можно поверить, что там была ратуша – "с башнею, видно не без польского влияния". Простите, но уж с поляками и их влиянием на Белоруссию Вы таскаетесь, словно кот

* / Просім выбачэння ў нашых чытачоў, што ліст гэты з прычыны недахопу месца, ня можам даць у беларускім перакладзе. Спадзяемся, што для бальшыні ён будзе зразумелым.

с мышью. На торговой улице Вы (или Ваш герой) заметили "гирлянды малороссийской колбасы". Почему в центре губернского города Восточной Белоруссии "малороссийская колбаса"? Разве местной, белорусской не было? Вообще "малороссов" у Вас в книге предостаточно. Надо полагать, что в былое время это снисходительное или порицательное наименование применительно к украинцам бытовало среди российских имперских чиновников. В контексте Вашей книги удельный вес её – порицательный.

Очень много места отведено всегда вопиющим евреям; многократно упоминаются и другие национальности, интересы которых кто-то представлял в Думе. Достаточно их и в армии. А вот белорусов, которых под оккупацией Российской Империи проживало свыше пятнадцати миллионов, надо днем со свечой поискать... И это после Кастуся Калиновского, Богушевича, академика Карского, Богдановича, Купалы; после пятого года, когда у них уже была своя печать и политические партии для обновления своей государственности!..

Спрашиваешь себя невольно: неужели и Солженицыну присущ, этот рефлекс относительно белорусов ("нет, не было и не будет!" – согласно Валуевской формуле), который бытует у многих русских единоклелимцев, равно как и среди "моцарствовых" поляков? Великий Некрасов когда-то заметил "изможденного лихорадкой больного белоруса". А ведь – осмелюсь сказать – он, наверно, не прошагал столько миль по дорогам Белоруссии, как Вы!..

Александр Исаевич! Мы – белорусы, так же "бодеамся с дубом", как и Ваш теленок. А дуб этот есть Ваш и иных создателей русской культуры рефлекс, что белорусов "не было, нет и не будет". Как иначе пояснить, что Вы не воспринимаете белорусов в качестве народа, который когда-то играл правительскую роль в Великом Княжестве Литовском; который в 1918 году создал независимую Белорусскую Народную Республику и боролся за неё?

Я считаю Вас как гуманиста и гениального писателя и не хочу думать, что Вами руководит злая воля в отношении моего народа. Но я озадачен. Уверяю Вас, что тем же озадачены и многие мои земляки – так что мое письмо не есть лишь выражение моих "одиночных" дум. Россия на западе существует (это известно даже ученикам в школе) не с Польшей, а с порабощенной Белоруссией, которая когда-то была большим государством и которая стремится ныне к восстановлению своей независимости в будущем. И Вы всего этого изволили не заметить? – Здорово!...

Желаю Вам успехов в Вашей творческой и общественной миссии.

С уважением к Вам,

Кастусь Акула

Торонто, 15.10.1985 г.

БЕЛАРУСКІЯ ВАЙСКОВЫЯ ФАРМАЦЫ Ў ЛЕТУВІСКАЙ АРМІІ

(Заканчэньне. Пачатак гл. у № 2 (38))

Зъ пераездам беларускага нацыянальнага актыву ў Горадню ў канцы сьнежня 1918 г. Горадня ажывілася й сталася цэнтрам увагі на толькі нашых суседзяў, але й заходніх дзяржаваў, прадстаўнікі якіх засядалі ў Парыжы на Мірнай Канфэрэнцыі. Тут знаходзіўся ўрад БНР, тут быў беларускі міністар пры Летувіскай дзяржаве, тут дзеяла Беларуская Горадзенская Ўправа, якая ў лютым 1919 г. была пашыраная на Віленшчыну, Лідчыну й Аўгустоўшчыну, г. зн. на ўсе беларускія землі, што ўваходзілі ў склад тагачаснай Летувіскай дзяржавы і якая стала называцца Горадзенскай Краёвай Беларускай Управай. Тут былі шматлікія беларускія культурныя і грамадзкія арганізацыі: Цэнтральная Рада Горадзеншчыны, Настаніцкі Звяз, Звяз Чыгуначнікаў, Хрысьціянская Грамада, камітэты Паштавікоў, Дарожных Работнікаў, Адзьдзел Уцекачоў, Духоўны Звяз, Беларускі Тэатр, Беларускі Хор, Саюз Каапэрашыі, Сляянскі Звяз, Арганізацыя Моладзі й інш.(12).

На Горадзеншчыне ствараюцца беларускія валасныя камітэты, адчыненія школы й клубы, арганізацыі: прафсаюзы, настаніцтва, бібліятэкі, ствараюцца гурткі моладзі, ладзіцца беларускія вечарыны, спектаклі,

У Горадні выходзяць наступныя беларускія газеты: "Бацькаўшчына", "Беларускі народ", "Беларусь", "Родны край", "Зорка".

Але найважнейшай бадай падзеяй было тварэнне беларускага войска, (13) ядро якога было створанае яшчэ ў Вільні ген. Кандратовічам: 1-шы Беларускі Пяхотны Полк (1 БПП) і Штаб 2-га БПП, якія вымушаныя былі эвакуавацца з Вільні ў Горадню ўпачатку студзеня 1919 г. Штаб 2 БПП быў аднак хутка расфармаваны. Фармаваныне-ж 1 БПП працягвалася ў Горадні дзякуючы старанням палк. Лаўрэнцьеў. Для падтрымання сувязі з летувіскім Міністэрствам Абароны, 15.1.1919 г. у Коўна высылаецца афіцэр Казлоў. На наступны дзень, Міколу Дзямідаву, які 20-га сьнежня 1918 г. прыбыў у Горадню разам з групай ген. Кандратовіча і ўладамі БНР, даручаецца арганізацыя набору ахвотнікаў з правінцыі. 29.1.1919 г. абвяшчаецца загад мабілізацыі афіцэраў. Адначасна вядзеца арганізацыя беларускага швадрону кавалерый Беларускай Горадзенскай Камандатуры. Усё гэта было выкліканыя толькі патрэбай абароны перад бальшавікамі, што стаялі на лініі нямецкай акупацыі, але дзеля абароны перад польскай агрэсіяй ды перад шматлікімі бандамі польскіх легіянероў, якія ў сваіх ўцёках з Вільні на захад спыняліся ў вёсках і мястечках Віленшчыны й Горадзеншчыны лы тэрарызавалі й рабавалі мясцовае беларускае насельніцтва. (14)

Ня глядзячы на лютую кампанію супраць тварэння беларускага войска з боку апала чанага каталіцкага духавенства, буйных земляўласнікаў і іншых прапольскіх элемэнтаў, набор даў пэўныя кантынгент жаўнероў, зъ якіх былі у камплектаваныя: згаданы раней 1 БПП,

Асобны Батальён Горадзенскай Камандатуры (350 чалавек) і Беларускі Конны Эскадрон. Камандантам Горадні быў прызначаны пілк. Дзямідаў, які адыграў важную рэлю ў вярбоўцы жаўнераў.

1-шы Беларускі Пяхотны Полк, спачатку пад камандай палк. Лаўрэнцьеў, ад 15.3.1919 г. — палк. Езавітава, які яшчэ ў 1918 г. фармаваў беларускія вайсковыя адзьдзелы ў Менску, затым палк. Антонава, налічваў 800 чалавек. Ён складаўся із штабу, на чале якога стаяў палк. Шчэрба-Равіч і чатырох батальёнаў, камандзерамі якіх былі: пілк. Гайдукевіч, палк. Міхайлоўскі, палк. Кузьмін-Караваеў і палк. Волкаў. Сувязнымі між 1 БПП і летувіскім Міністэрствам Абароны быў пілк. Гедройш (15). Як 1 БПП, гэтак і Беларуская Горадзенская Камандатура, і Беларускі Швадрон Кавалерыі былі пазней разброеныя Палякамі (16).

Адначасна з арганізацыяй беларускіх вайсковых адзьдзелаў у Горадні, асобныя беларускія баёвыя групы тварыліся таксама і ў Коўні, дзе існавала Беларускае Вайсковае Бюро, створанае афіцэрам В. Казловым, і дзе не пагражала ўмішаньне з боку Палякаў. Пазней зъ іх быў створаны Беларускі Батальён, які быў спачатку пад камандай Сыцяпана Січка, а затым Аляксандра Ружанцова. З гэтае групы бяруць пачатак усе беларускія вайсковыя групы, якія існавалі пры летувіскім войску і якія прымалі ўдзел у баявых дзеяньнях на фронце. Батальён меў свой друкаваны ворган, часапіс "Варта Бацькаўшчыны". Ён займаў баявый пазыцыі на фронце каля Дзэвінску з 28.12.1919 г. Пасля захопу гэтага гораду польска-латыскімі адзьдзеламі 13.1. 1920 г., Батальён перайшоў у Шэдэрн. У красавіку ён быў пераведзены ў Рудмінішкі й займаў баявый пазыцыі на летувіскі-польскай дэмаркацыйнай лініі (17).

Іншы беларускі батальён, Асобны, камандзерам якога быў палк. Усьпенскі, стаяў спачатку ў Коўні. У ім былі тры роты пехаты, кулямётная рота, каманды — вышканенія, сувязі й конных разьведчыкаў ды гаспадарчая ці інтэнданцкая рота. Культурна-асветную камісію батальёну складалі: лейт. Маёраў, шт. кап. Благавешчанска, лейт. Дубле й праваслаўны капэлян прат. Іван Карчынскі. Пры батальёне існавала гістарычная камісія, заданнем якое было збораць экспанаты для Летувіскага Ваеннага Музэю. Беларускі Асобны Батальён выдаваў таксама свой часапіс пад назовам "Святаазар" (18).

У 1922 г. БАБ, якім у той час камандаваў маёр Разманас, стаяў у Вілкавішках, у 1923 г. — у Марыямпалі. Ім камандаваў лейт. Яськоў. У гэны час у батальёне засталося толькі 11 афіцэраў і адна, 3-я рота. Усе іншыя роты і каманды былі расфармаваныя. 25.4.1923 г. ён быў перафармаваны ў Беларускую Асобную Роту. Ейным камандзэрам далей астаўся лейт. Яськоў. У роце было 6 афіцэраў і 203 жаўнеры. Рота перайшла ў мястечка Бабрышкі, дзе заняла баявый пазыцыі на

польска-летувіскай дэмаркацыйнай лініі (19).

Такім чынам з 1918-га да 1923-га году ў складзе летувіскага войска былі наступныя беларускія вайскоўцы злучэныні: I Беларускі Пяхотны Полк, Беларускі Швадрон Кавалеры й Горадзенская Беларуская Камандатура; 1 і 2 Асобныя беларускія роты, Беларускі Пяхотны Батальён, Беларускі Асобны Батальён і, нарэшце Асобная Беларуская Рота. Праз гэтыя адэздэлы праішло каля 2 500 чалавек: беларускіх афіцэраў, падафіцэраў і радавых (20).

Паводле летувіскага выданьня "Саванорыс" ("Ахвотнік"), якое выйшла ў 1929 г., толькі празь Беларуское Вайсковае Бюро ў Коўні ад 25.1.1919 г. да 5.3.1920 г. праішло: 74 афіцэры і 14 вайсковых урадоўцаў, 316 падафіцэраў і жаўнерараў ахвотнікаў, 7 мабілізаваных падафіцэраў і радавых, 360 ахвотнікаў, якія ня служылі раней у арміі і 17 рэкрутаў-навабранцаў.

Паводле іхнага паходжаньня – з 680 жаўнерараў і падафіцэраў – 316 было з Ковеншчыны, 235 з Віленшчыны, 49 з Горадзеншчыны, 17 з Віцебшчыны, 4 з Магілёўшчыны, 3 із Смаленшчыны, 3 із Сувальшчыны. З расейскіх губэрняў было 13, з украінскіх – 10, з польскіх – 9 асобаў (21).

Беларускія адэздэлы летувіскага войска, супольна з чиста летувіскімі часткамі выконвалі і баявую службу да 1920 г., г.з.н. да падпісанья летувіскава-савецкага дагавору, паводле якога дзяржаўная мяжа паміж Летувай і Савецкай Расеяй мелася праходзіць на лініі Вільні-Свянцяні, Александраўск, у кірунку на Дзвінск і да чыгуначнай станцыі Абэлі. Яны разам у 1920 годзе баранілі бытую сталіцу Вялікага Княства Літоўскага Вільню й асабліва змагаліся каля мястэчка Гедройцяў супраць дывізіі ген. Жэлігоўскага, Жаўнеры беларускіх вайсковых адэздэлаў не шкадавалі ні свае крыві, ні свайго жыцця. Яны добра вывязваліся із сваіх заданняў, за што атрымалі належнае прызнаньне з боку летувіскіх вайсковых уладаў і летувіскага народу.

У змаганьні за незалежнасць Летувы загінулі або памерлі ад ранаў 19 чалавек, 16 было раненых, 8 загінула бязьвестак. Узнагароды за баявия вычыны атрымалі 52 беларускія афіцэры, падафіцэры і жаўнеры (22).

Варта прыгадаць, што ў незалежнай Летуве, у Ваенным Музэі імя Вітаўта ў Коўні існаваў і беларускі вайсковы адэздэл. У ім захоўваліся памяткі беларускіх вайсковых адэздэлаў пры летувіскім войску: здымкі, сьпіс забітых і раненых, сьпіс кавалераў "Крыжа Пагоні", партрэты беларускіх камандзераў (палк. Лаўрэнцьева, маёра Ружанцова, палк. Усьпенскага і інш.), рэстаўраваны съцяг Беларускага Пяхотнага Батальёну, адозвы на летувіскай і беларускай мовах. У крыпце, на аднэй з мармуровых дошак, залатымі літарамі былі напісаныя імёны й прозвішчы беларускіх жаўнерараў, забітых у баёх і памершых ад ранаў. Адзін із "Званоў Смаганьня" (іх было ўсяго 35)- 26-ты звон на вежы Ваеннага Музэю імя Вітаўта, названы быў імем "Беларускага Жаўнера", у знак пашаны да тых, якія змагаліся за свабоду й незалежнасць летувіскага народу (23).

ЗНОСКІ:

12. Пануцэвіч В. "Горадзеншчына ў нацыянальным руху ў 1918-1919 г.г.", "Бацькаўшчына", № 617-618, б. 6.

13. Тамсама, б. 7.
14. Тамсама, б. 7.
15. Тамсама, б. 7.
16. Пануцэвіч В. "Горадзеншчына...", "Бацькаўшчына", № 619-620, б. 6.
17. А. С. "Гістарычны Календар беларускіх аддзелаў Літ. Войска", "Крыніца", № 16(275) з 27.2.1940 г.; № 27 (736) з 5.4. 1940, № 39 (748) з 17.5. 1940 і № 40 (749) з 21.5. 1940 г.
18. Тамсама.
19. Тамсама.
20. Мгр. Ян Шутовіч, "Участыце беларусаў у барацьбе за свабоду і незалежнасць Літвы", "Крыніца", № 15 (724) з 23.2.1940 г.
21. "Ахвотнікі беларускіх частак Літоўскага Войска", "Крыніца", № 12 (708) з 29.12.1939 г.
22. "Беларусы ў барацьбе за незалежнасць Літвы", "Крыніца", № 9 (706) з 15.12.1939 г.
23. Мгр. Ян Шутовіч, оп. cit.; "Беларускі Аддзел Ваенна-га Музэю Вітаўта Вялікага", "Крыніца", № 11(708) з 22/25. 12. 1939 г.

B. Сянькевіч

У 40-я ЎГОДКІ АДАРВАНЬНЯ БЕЛАСТОЧЧЫНЫ
АД БЕЛАРУСІ

*Сама, сама адзначыши свае межы
Без дапамог няпрошаных дзядзькоў.
Ты забярэш што да цябе належжа,
Маці-Беларусь, спакон вякоў!*

Гэткімі словамі запратэставаў у сваім вершы "Беларусь" Зьмітрок Бядуля супраць падзелу нашае Бацькаўшчыны паміж Саветамі й Польшчай у сакавіку 1921 году. Бядуля-Ясакар быў не адзін. Падзел жывога цела Беларусі ў Рызе выклікаў гнеў і абурэньне спачатку ў Якуба Коласа, у вершы "Беларускаму люду", напісаным у 1921 г., а пасля і ў Янкі Купалы, у вершах "На пагранічы", "На даўгінаўскім гасцінцы", "У лесе" і "Каб...", напісанымі паэтам у 1926 годзе. Як бачым, правадыры беларускага нацыянальнага адраджэння выразна акрэслілі сваё становішча адносна гандлю чужынцамі нашымі землямі.

24 гады пасля Рыскага дагавору тыя-ж самыя, – гаворачы словамі Коласа, – 'цёмных дарог махляры" паўтарылі гэны ганебны акт, падпісваючы, бяз згоды беларускага народу, умову аб перадачы Беласточчыны камуністычнаму рэжыму Польшчы. Гэтым разам ня было ўжо Купалы, памёр таксама ў Зьмітрок Бядуля, а духова зламаны Якуб Колас быў змушаны маўчаць. Сталінскі тэрор пастараўся вынішчыць усіх тых, хто змог бы зарэагаваць, хто мог-бы сказаць:

*К чортu іх межы! К д'яблу граніцы!
Наши тут гоні, бары!*

Звычайна савецкі акупацыйны рэжым Беларусі любіць адзначаць розныя ўгодкі, важнейшыя даты й падзеі,

ЗВАЖАЙ

5

Але тыя ўгодкі, што звязаныя з гвалтам над беларускім народам, ён стараеца прамоўчаваць. Да іх належыць і дата падпісання ўмовы пра канчатковое ўстанаўленне польска-савецкае мяжы ў 1945 годзе, ўгодкі перадачы Летуве Вільні ў 1939 г., Рыскі дагавор ды інш. Вось якраз з прычыны гэтага замоўчання мы й спынімся на першых зь іх – умове між СССР і Польскай Народнай Рэспублікай (ПНР) аб савецка-польскай мяжы, на аснове якой быў перададзены Польшчы горад Беласток з прылеглымі да яго акругамі. Пачнем ад кароткага гістарычнага агляду заходняй мяжы Беларусі.

Ад найдайнейшых часоў, калі на тэрыторыі сяньняшняй Беласточчыны жыло ваяўнічае племя Яцьвягай, якое ўвайшло ў склад нашага народу, і на працягу амаль усяе гісторыі беларуское дзяржавы – Вялікага Княства Літоўскага, заходняя мяжа нашае Бацькаўшчыны бегла па Нарве й Бугу. Гэтая мяжа быля ня толькі гістарычнай мяжой з Польшчай, але таксама мяжой моўнай, этнографічнай і культурнай паміж двума народамі на працягу прынамся тысячы гадоў.

Першыя зъмены палітычнай граніцы паміж Польшчай і Вялікім Княствам Літоўскім былі ўведзеныя ў 1569 г. калі беларускія землі па Бугу ўвайшли ў склад Польшчы. Наступныя зъмены адбыліся ў канцы 18 ст., падчас трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай у 1795 г. між Расеяй, Прусіяй і Аўстрый, калі Беласточчына й Сувальшчына дасталіся Прусіі, а рэшта беларускіх тэрыторый – Маскоўшчыне. Пры падзеле акупанты ня кіраваліся этнічнымі прынцыпамі, а толькі інтэрэсамі эканамічнага й гэапалітычнага характару. Гэна заходняя мяжа, зь неявлікім адхіленнемі, сталася пасыль асновай для так званай ”лініі Курзона”, а таксама для ўстанаўлення польска-савецкай граніцы ў 1945 годзе.

У 1807 г., на аснове Тыльжыцкай ўмовы, Расея атрымала Беласточчыну ў частку Аўгустоўшчыны, а Сувальшчына ў Падляши ўвайшла ў склад Варшаўскага Княства. Вызначаная такім чынам Напалеонам мяжа між Польшчай і Беларуссій ператрываля аж да 1921 году, г. зн. да Рыскага дагавору між Польшчай і Саветамі.

Калі-ж ідзе пра ”лінію Курзона”, пра якую мы ўжо згадалі, дык яна бярэ свой пачатак ад Мірнай Канфэрэнцыі ў Парыжы ў 1919/1920 г., калі заходняя хаўрусынікі, з прычыны польскай агрэсіі на беларускія і ўкраінскія землі, рабілі спробу вызначыць мяжу польскіх прэтэнзіяў на ўсходзе. За ейную аснову была прынятая лінія трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай з 1795 году, як сярэдняя паміж польскімі прэтэнзіямі і запраўдай гістарычнай і этнографічнай мяжой на Бугу й Нарве.

Ідэя гэна адбыла зноў у 1939 г. у сувязі зь ліквідацый польскай дзяржавы. На аснове нямецка-савецкай умовы, падпісанай у жнівені ў Маскве між Молатавым і Рыбэнтропам, наступіў падзел былой польскай дзяржавы ўздоўж ”лініі Курзона”, выпраўленай на беларускім адrezку на карысць Беларусі, згодна зь ейнымі этнографічнымі межамі на заходзе. Варта адзначыць такі факт, што новая граніца амаль цалкам супадала зь гістарычнай мяжой ВКЛ з Польшчай, якая існавала да 1569 г. Адно Сувальшчыну забрала Нямецчына.

Умова гэта была зьдзейсьненая ў верасьні 1939 г., калі Чырвоная Армія заняла ўсю Заходнюю Беларусь. Тады былі зарганізаваныя выбары ў Народны Сход Заходняй Беларусі, які – згодна савецкай працы ”Фарміраванье і развіццё беларускай сацыялістычнай нацыі”, выд. у 1958 г., – ”прадэманстравалі імкнен'не народу... да ўзьеднанья Заходняй Беларусі зь Беларускай ССР”, узьеўданыне, якое, ”зnamенавала сабой завяршэнне працэсу зъбіраныя беларускій земляў у адзінай Савецкай сацыялістычнай дзяржаве. Горад Беласток, у якім сабраўся й прыймаў свае пастановы Нацыянальны Сход, быў прызнаны, такім чынам, паўафіцыяльнай сталіцай Заходняй Беларусі.

Устанаўленая ў 1939 г. граніца паміж Нямецчынай і Савецкім Саюзам была аднак вельмі кароткатрываляя, бо ў 1941 г. пачалася савецка-німецкая вайна. Уся тэрыторыя Беларусі апынулася пад гітлераўскай акупацыяй. Але ўжо 27.11.1943 г., на канфэрэнцыі ў Тэгеране, калі абміркоўвалася пытаныне будучыні Эўропы, ідэя ”лініі Курзона” выплывае ў сувязі з устанаўленнем польска-савецкай мяжы.

Як выяўляюць дакументы, заходняя хаўрусынікі – ЗША і Вялікая Брытанія – згаджаліся ў прынцыпе з этнографічнай мяжой з 1939 г. Канчатковая развязка пытаныня залежала выключна ад Масквы. Вось тут зноў выявілася запраўднае стаўленне Крамля да жыцьцёвых інтэрэсаў беларускага народу. Сталін вярнуўся да ідэі ”лініі Курзона”, бо яна ў свой час была створаная хаўрусынікамі ды спрыяла яму ў ягоных перамовах з Чэрчылем і Рузвелтам.

Такім чынам, ігнаруючы этнографічны прынцып, касуючы пастановы скліканага самымі бальшавікамі Народнага Сходу Заходняй Беларусі ў tym-же Беластоку, Москва, – гэтым разам бязь ніякае гульні ў ней-кае ”народнае волявывяленьне” й навет ня пытаючыся ўраду быццам-бы сувэрэннай БССР, – перадала Беласточчыну з мілённым насельніцтвам камуністычнай Польшчы.

Стараючыся, з аднаго боку, задаволіць нацыянальна-імперыялістычныя амбіцыі некаторых польскіх колаў, а з’ іншага, – прытрымліваючыся ведамае тактыкі ”дзялі і валодай”, – Сталін на Крымскай канферэнцыі вялікіх дзяржаваў згадзіўся на ўстанаўленне мяжы паміж Польшчай і СССР на ”лініі Курзона”, перасоўваючы яе яшчэ ад 10-ці да 15-ці км., асабліва ў раёне Белавежы, на ўсход. Канчатковое пагадненне было падпісане Молатавым і Асубка-Мараўскім у Маскве 16.8.1945 г. бяз удзелу прадстаўнікоў ад беларускага савецкага ўраду.

Угодкаў гэтага гандлнага акту, як мы сказали, у Савецкім Саюзе не адзначаюць. А не адзначаюць таму, што гэты гандаль беларускім землямі выяўляе цынізм Москвы ў нацыянальным пытаньні і яшчэ раз паказвае на варожасць крэмлёўскага кіраўніцтва да беларускага народу.

B. Сянькевіч

МІТ ПРА ПРЫЧЫНЫ САВЕЦКАЙ ПЕРАМОГІ

Сутыкаючыся з савецкімі публікацыямі, прысьвечанымі гісторыі Другой сусьветнай вайны, заходнія ваенныя гісторыкі й аналітыкі нярэдка трапляюць у цяжкое становішча, бо элемэнты фактычнай інфармацыі аб дзеяньнях і стане савецкіх узброеных сілаў пераплятаюца ў гэтых публікацыях з прарапандовымі мітамі. Апроч таго, у савецкіх гістарычных публікацыях часта адчуваюцца ноткі крыўды на заходніх калегаў. Заходніх спэцыялістаў дакараюць у tym, што, маўляў, навет пасъля сарака гадоў "Захад і далей схільны недаацэньваць выдатныя прыродныя якасці рускага салдата".

Вельмі часта савецкія аўтары скардзяцца, што на Захадзе прымяншаюць колькасць чалавечых жыццяў і матар'яльныя ахвяры, якімі Савецкі Саюз павінен быў заплаціць за чатыры гады вайны з Нямеччынай. Але хіба найбольш лютыя абвінавачаныні ў адрас грамадзкасці й навукоўцаў Захаду высоўваюцца савецкімі публіцыстымі з тэй прычыны, што заходнія аўтары так і ня здолелі ашаніць пазытыўна тыя, маўляў, аўктыўныя гіганцкія магчымасці, якія, быццам, закладзеныя ў самой натуры сацыялістычнага грамадзтва. Якраз сацыялістычныя патэнцыял, паводле савецкіх прарапандыстаў, і зъяўляюцца галоўнай прычынай перамогі савецкіх узброеных сілаў над арміямі гітлераўскага рапухи.

Насамінштр трэба адзначыць, што ніводная заходнія публікацыя не зъмяншае савецкіх стратаваў у вайне. Надварот — якраз заходнія навукоўцы ня раз падчырківалі, што афіцыйныя савецкія статыстычныя дадзеныя аб колькасці ахвяраў вайны наўмысна заніжаныя. Ня робяць заходнія аўтары й спрабаў зъмяншыць геройства савецкага жаўнера. Назіраеща хутчэй адваротная тэндэнцыя. Заходнія гісторыкі ўсъцяж адзначаюць, што не зважаючы на нялюдзкія ўмовы існаванья, франтаў вайны расстрэлы, карнія каманды, загараджальныя атрады, ворганы СМЕРШ і штрафныя роты, — маральна-баявыйя якасці савецкай арміі на працягу вайны заставаліся даволі высокімі.

Праўда, заходнія ваенныя спэцыялісты ня вельмі схільныя захапляцца стратэгічным майстэрствам савецкай ваенай школы. Прыкладам, "ачарнільнікам" у вачох савецкай прарапанды стаўся амэрыканскі ваенны назіральнік Болдвін, які ня толькі выказвае, але й даказвае думку, што "у савецкай стратэгіі падчас Другой сусьветнай вайны было мала бліску". Іншыя вядомыя спэцыялісты ў галіне гісторыі ваенна-марскіх аперацыяў, камандор Гэрyk і адм. Бэрк падкрэсліваюць у сваіх дасылдаваньнях, што "ні савецкая стратэгія на моры, ні канкрэтныя баявые дзеяньні савецкай флоты ня могуць быць падставаю для гордасці".

Ня вельмі розыняща ад ацэнак савецкай флоты й ацэнкі баявога ўкладу савецкіх ваенна-паветраных сілаў, калі ня лічыць неаспрэчных выпадкаў гераізму пасабных лётнікаў. Амэрыканскія дасыледнікі Зіэмке і Маклоскі, дакладна вывучаючы гісторыю паветраных

аперацыяў падчас Другое сусьветнае вайны, прышлі да выніку, што Савецкі Саюз ня ўнёс ніякага практычнага ўкладу ў зынішчэнне з паветра нямецкай ваенай прарапанды.

Савецкая-ж вэрсія гісторыі вайны настойвае на tym, што ўклад заходніх хаўрусынікаў у перамогу над Нямеччынай надзвычай нязначны. У савецкіх публікацыях фактычна адмаўляеца патрэба Савецкага Саюзу ў хаўрусыніцкіх даставах узбраенія, амуніцыі, паліва, харчаванія, прарапандызму аbstalіванія, аўтамашынаў і сырэвіны. Высоўваецца навет цверджаньне, што мангольская харчовая дапамога Савецкаму Саюзу ў гады вайны была больш значнай, чымся падвоз амэрыканскіх прадуктаў. Поўныя дадзеныя аб праграмах славутага ленд-лізу, зъмешчаныя ва ўрадавых даведніках ЗША й Вялікабрытаніі, у Савецкім Саюзе не апублікаваныя.

Савецкая гістарыяная міталогія наўрад ці можа задаволіць заходніх гісторыкаў, якія маюць магчымасць усебакова вывучаць даставіны Другой сусьветнай вайны. Шмат якія спэцыялісты, уключна з гэткімі вядомымі на Захадзе дасыледнікамі, як Эрыксан, Лукас, Джоўнс, Солсбэрі, Чэйні, Інфэльд і іншыя прыходзяць да выніку, што адной з галоўных прычынай перамогі СССР над гітлераўскім Райхам быў той факт, што Савецкі Саюз звёў гэту вайну цалкам ігнаруючы колькасць людзкіх стратаваў. Апроч таго, гэтыя дасыледнікі сцьвярджаюць, што без даставак дапамогі ў рамках ленд-лізу СССР ня здолеў-бы адбіць напады нацыстстаў і пацярпей-бы апарату ўжо толькі дзеля нястачы харчоў.

Захаднія спэцыялісты вылучаюць тры важныя фактары, без якіх перамога Савецкага Саюзу была-б немагчымай. Папершае — гэта, фактычна, бязъмежныя людзкія рэзэрвы; пад другое — вялізарны абсяг тэрыторыяў, на якіх разгортаўся ваенныя дзеяньні; і патрэце — багацце нетраў і іншых рэсурсаў. Аднак, падкрэсліваюць заходнія дасыледнікі, усе гэтыя тры фактары ня маюць ніякага дачыненія ні да сацыялізму, ні да камуністычнай партыі, і дзеялі, як адзначае амэрыканскі гісторык Роўз, якраз "наперакор, а ня дзяякуючы іхнаму ўмішанью".

РС/уц

ФОНД "ЗВАЖАЙ"

Ад 21-га жнівеня да 21-га кастрычніка сёлета атрымана на "Зважай" падпіскі й ахвяры: Я. Сяўковіч — 19.00 дал., А. Лашук — 9.50, Я. Жучка — 9.50, М. Наўмович — 9.50. Ю. Сенкюўскі — 35.20, А. Зданкавіч — 6.50, Я. Міхалюк — 6.50, Карчма Торынгтон у Лёндане — 3.80, Б. Лішчонак — 20.00, Ч. Найдзюк — 6.50, Н. Грэбень — 26.00, М. Махнach — 39.00, Ч. Ханяўка — 6.50. В. Акавіты (з продажы) — 9.00, К. Акула (з продажы) — 12.00.

Разам — 218.50 дал. Усім вельмі дзякуюем

ЗВАЖАЙ

7

І НЯ ЗВОНИЦЬ У АФГАНІСТАНЕ ЗВАНЫ ХАТЫНІ...

Зъмляшчаем ғалоүнчую часыць артыкулу пра злачынству бальшавікій у Афганістане. Артыкул написала Розанна Кллс, дырэктор Інформацыйнага Цэнтра пра Афганістан пры "Фрыдом Гаўз" у Нью Ёрку.

Афганістан ператвараецца ў могільнік-маўзалей. Саветы і іхныя саўдзельнікі ў злачынствах ня толькі глумяць і забіваюць тысячи палітычных зняволеных.

Мала таго, што нападаюць на цывільных – тых, што на вяселлі, сялян на полі, людзей на рынках, – ці наўмысна зьнішчаюць шпіталі й мэдпункты.

Мала таго, што прасьледуюць, абстрэльваюць і вынішчаюць павольныя караваны ўцекачоў – найбольш жанчын і дзяцей, – якія сипяшаць у бяспечны прытулак у Пакістане ці Іране.

Мала таго, што паліцыя збожжа, зьнішчаюць склады зярна, выбіваюць хатнюю жывёлу, каб быў голад, або зьнішчаюць арашальныя вадаправодныя систэмы ды пашираюць атрутны на полі, каб зрабіць зь іх пустыні, наследуючы Чынгіс Хана.

Я гавару пра наўмысную савецкую палітыку, згодна якой высылаюцца савецкія наземныя сілы ў вёскі Афганістану, каб насілавалі, рабавалі, палілі й мardавалі у найбольш жахлівы способ ды пакідалі знявечаных мёртвых як перасыярогу для ўцалелых. Сыгнал зусім ясны: паддавайцеся, ўцякайце або жахліва гіньце!

Гэта ня прыгадковыя рэйды ашалелых ваякаў. Гэта систэматычны кампаніі разыні, якія вядзе савецкая, а не афганская армія, у якой бяруць удзел спэцчасьці.

Доктар Жулье Фурно ёсьць дырэктарам праграмы Афганістану ў "Лекарах бязь Межаў" (ЛБМ) – французскай гуманітарнай арганізацыі, якая тайна высылала мэдыкаў у Афганістан ад 1980 году.

Доктар Фурно, маладая жанчына, якая правяла часыць свайго дзяцінства ў Афганістане й ведае тутэйшыя мовы, ад 1980 году зрабіла тысячи міляў пехатой і конна, правяраючы працу ЛБМ. Сёлета ў травені, калі была яна ў паўдзённай правінцыі Пакція, яна распытвала ўцалелых пра вялікую масакру, што зрабілі Саветы ў далёкай паўночнай правінцыі Баглян. Доктар Фурно старанна запісала пачутае.

7-га сьнежня адэўдзел савецкіх жаўнероў уварваўся ў вёску Більвом ат Іса Кэль, шукаючы маладых дзяцюкоў, каб забраць іх у афганскую армію. Падчас вобыш-каў саветчыкі згвалтілі некалькі жанчын, а пры адыходзе закідалі хаты гранатамі. Лёкальная група Мушахэднаў, пачуўшы пра гэта, зрабіла засадку й заатакавала савецкі канвой ля Чардары. Шэсцьдзесят чалавек группай камандаваў Шэр Махамэд Хан. Зьнішчылі шэсцьць

бальшавіцкіх танкаў, адзін наляцеў на міну. Пасъля гадзінага бою Шэр Махамэда паранілі ў твар, адзін Мушахэд быў забіты, а шэсцьць раненых.

Пяць дзён пазней, 12-га сьнежня, калі гадз. 11-й, чатыры сотні савецкіх жаўнероў аблукжылі чатыры вёскі ў ваколіцы, дзе адбылася тая засадка й гадзінны бой. Танкі прыехалі каля 2.30. Савецкія жаўнеры сыштэматачна ўрываліся ў кожную хату, забіваючы ўсіх прысутных, уключна з жанчынамі й дзецьмі, часта стрэлам у галаву. Тром цяжарным жанчынам распаролі жываты. Хаты пусцілі з агнём і пажары трывалі пяць дзён. Жаўнеры зрабавалі грошы й цэннасці, якія вяскоўцы ім давалі для выкупу жыцця.

Камандзэр Мушахэднаў, Махамэд Валі, даведаўшыся пра савецкія злачыні, прыбыў із сваім адэўдзелам катя чацвертай гадзіны. Падчас змагання з Расейцамі, уцалелыя людзі паўцякалі зь вёсак. Назаўтра раніцай Махамэд Валі сабраў хурманкі й на кожную палажы.ті та 20 ці больш забітых жанчын і дзяцей ды адправілі, у суправодзе старэйшых, у горад Кундуз. Жыхары Кундузу, із жахам прыгледзеўшыся ахвярам масакры, пазакрываілі крамы й выйшлі з прагаўстам. Паўстанцы паднялося ўсіх раёнах гораду. Да людзей далучыліся й афганскія камуністы Парчамісы. Пад канец дня бальшавікі разагнілі дэмманстрацыі а трупы ахвяраў павыкідалі за горад. Мушахэдны падабралі іх, завезьлі ў свае вёскі й пасъля некалькіх дзён раскопак і пошукаў на пагарэлішчах налічылі 630 трупоў.

Доктар Фурно атрымала поўны сьпісак ахвяраў масакры, у якім адзначаны й век кожнага зь іх. Агульны лік замардаваных – 631, два разы больш чым у чэскай вёсцы Лідычэ, дзе нацысты вымардавалі толькі мужчынаў. Карэспандэнты Ройтара й Агенцтва Франс Прэс узялі ў уцалелых у Пакістане інтэрвю, але рэпартажу ў прэсе ня было. Агенцтва Франс Прэс, на пытаньне ў Парыже адказала, што рэпартажу не атрымала, але каб і мела дык ня выкарысталі.

Калі Ірыйшлі першыя весткі пра нацыстоўскае забойства Жыдоў у Эўропе ў 1942 годзе, ім таксама ня верылі. Весткі назвалі неправеранымі, няспраўдженымі, а іхныя крыніцы былі названыя ненадзейнымі й гістэрычнымі. Дзесяць год назад ніхто ня верыў што адбываеца ў Камбоджы (Кампучэ), пакуль ня вымардавалі камуністы паловы народу. Цэлы час чуем, што, маўляў, якая шкода, што ня ведалі. Але-ж, спазніліся.

Чуем лёзунг: "Ніколі больш!" Пры чым тут "ніколі"? Яно вунь адбываеца цяпер, на нашых вачох. Ужо вымардавалі больш мільёна Афганаў і забойства нявінных прадаўжаетца.

The New Holocaust, National Review, 4.10.1985

З В А Ж А Й

У такім выглядзе, зарослая пустазельлем,
пазначаная на здымку белай рысай, была на Кракаў-
кім Ракавіцкім могільніку магіла Алеся Гаруна.

У Кракаве, на Ракавіцкіх могілках, спачывае Алеся Гарун. Памёр ён 28-га, а пахаваны 30-га ліпеня, 1920 г. Вайна закінула яго далёка ад родных ніў, якія вельмі любіў, ад мілай Бацькаўшчыны, за якую жыцьцё аддаў. Летась, пасля доўгіх пошукаў, магілку ягоную знайшоў выкладчык Ягайлайскага ўніверситету Алег Латышонак. Пра гэта пісаў ён у Беластоцкай "Ніве" з 17.3. 1985 г. Вось чым канчае свой артыкул Латышонак: "Потым удалося мне яшчэ трапіць на хнігу кватэры. Адказны працаўнік могільніка пацьвердзіў, што магіла ніколі ня была раскапана, і нанёс прозьвішча Прушынскага на плян, на якім дагэтуль магіла Гаруна была адзначана як невядомая.

Заказаў я трох тачкі зямлі, Вальдэк – таблічку, Яцек і Марек прывезылі зь лесу белую бярозку і зрабілі зь яе крыж, які мы з Мар'ушам паставілі ў сьвята памершых на магілцы паэта, Запалілі сьвечкі. Невядома хто ўбіў адразу ў зямлю памятны сцяжок. Столікі зрабілі мы з польскімі сябрамі. Думаю, добра было-бы больш. Колькі гэта ніхто не наведаў Алеся, кветак яму ня прынёс, сьвечкі яму не запаліў. Год за годам дажджы размяжалі ягоную магілку, ажно засталася яму толькі жменька чужое зямлі. Няўжо вечна яму гаравашь?"

Апошні нумар "Зважай" зъмісьціў пра Алеся Гаруна вялікі артыкул. Гэты выдатны паэт і змагар заслужыў на ўдзячнасць наступных пакаленіяў. Прапануем

памагчы нашым суродзікам паставіць на ягонай магіле добры помнік. Нашым бытм вайскоўцам прыгадваем, што Алеся Гарун быў і арганізатаром войска БНР, а таму ён-жа і адзін з нас. У 1987 годзе будучь сотыя ўгодкі ад нараджэння гэтага выдатнага сына нашага народу й нам трэба парупіцца, каб да часу юбілею на магіле Алеся Гаруна ў Кракаве быў пастаўлены помнік. Зборка ахвяраў на яго распачалася сёлета ў Лёндане ў канцы верасьня, падчас сьвяткаванняў 500-х ўгодкаў ад нараджэння Ф. Скарэны. Ахвяры просьмі прысылаць на "Зважай" і зазначыць у лісце, што гэта ахвяра на помнік на магілу Гаруна ў Кракаве.

ЛІСТА АХВЯРАЎ НА ПОМНІК НА МАГІЛУ ГАРУНА

У амэрыканскіх далярах: К. Акула – 20.00, А. Адамовіч – 100.00. *Разам – 120.00*

У французскіх франках: М. Наўмовіч – 100.00.

У канадыйскіх далярах: Д.-р. Раіса Жук-Грышкевіч – 20.00, Я. Жучка – 20.00, І. Сурвіла – 10.00, *Разам – 50.00*

У ангельскіх хунтах: Ю. Сенкоўскі – 10.00, В. Сянкевіч – 10.00, А. Арэшка – 10.00, А. Лашук – 10.00, Я. Домінік – 20.00, Я. Сяўковіч – 10.00, М. Яськевіч – 1.50, Асіповіч – 5.00, А. Ражанец – 10.00, К. Гліцкі – 5.00. *Разам – 91.50. Усім шчыра дзякуюм.*